

თინა შიოშვილი
ლეგენდა ილორის წმინდა გიორგის
სასწაულთმოქმედებაზე

ნარკვევში "წმინდა გიორგის კულტი და ღვთის სამართალი" ცნობილი ეთნოგრაფი და ფოლკლორისტი თედო სახოკია, განიხილავს რა ქართველთა უდიდესი წმინდანის – წმინდა გიორგის კულტა და მისადმი მიძღვნილ საღვთსაწაულო რიტუალებს, საგანგებოდ ეხება ილორის წმინდა გიორგის სალოცავთან დაკავშირებულ არქაულ ლეგენდას, რომელიც მოგვითხრობს ილორის წმინდა გიორგის ხატის სასწაულთმოქმედების შესახებ (სახოკია, 1956: 58-69). ლეგენდა მრავალმხრივ საინტერესოა როგორც ფოლკლორისტიკისა და ეთნოგრაფიის, ისე ქართველურ ტომთა და კავკასიელთა რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების ისტორიის თვალსაზრისით.

ლეგენდის თანახმად, ილორის წმინდა გიორგის ყოველ წელიწადს თავის დღეობაზე (21 ნოემბერს) მიჰყავდა თეთრი ხარი, რომელსაც მეორე დილით ხატის მსახურნი კლავდნენ, ვითარცა წმინდა შესაწირს. წმინდა გიორგის ხატის ამ სასწაულის შესახებ უამბეს ოჩამჩირეში მცხოვრებ ერთ მდიდარ ლაზს, რომელიც მუსლიმური აღმსარებლობისა იყო; ლაზმა არ დაიჯერა და განაცხადა:

"ქრისტიანობას ვინამებ, თუ ოსმალეთში, ჩემს სახლში, საუკეთესო ხარი რომ მყავს, თქვენი წმინდა გიორგი თავის დღეობაზე მართლა ილორში მოიყვანს და მე თვითონ შემეძლება მისი დანახვაო".

ილორის წმინდა გიორგიმ ღამით მართლაც მოიყვანა ლაზის ხარი. მეორე დღეს ყველამ დაინახა ეკლესიის გალავნის შიგნით მდგარი ხარი. ლაზმა, პირობის თანახმად, ქრისტიანობა აღიარა და წმინდა გიორგის ხატს ვერცხლით მოჭედილი სატევარი შესწირა (სახოკია, 1956: 60-61).

ილორის წმინდა გიორგის ხატის ამ სასწაულის შესახებ საგულისხმო ცნობებია დაცული XVI საუკუნის ევროპელი მოგზაურის – ჯუზეპე მილანელის ნაშრომში "წერილები საქართველოზე". დონ ჯუზეპე მილანელი ილორის წმინდა გიორგის სასწაულის შესახებ წერს: "... ამ ეკლესიაზე (ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიაზე – თ. შ.) ამბობენ, რომ წმინდა გიორგი ღამის თევისას, მის დღესასწაულს რომ უსწრებს, ერთ ხარს იჭერს და ღამით ეკლესიაში ამწყვდევსო. ღამის სათევად მთავარი დადიანი აქ მობრძანდება ხოლმე, რომ მის სასწაულს დაესწროს. საღამოს ეკლესიას მაგრად კეტავენ და ვერცხლის გასაღებს მთავარს ჩააბარებენ. დილით დიდძალი ხალხი იყრის თავს, რომ მონმე გახდეს ასეთი საოცრებისა. მთავარი გასაღებს გადასცემს მღვდელს, ალებენ კარებს, შედიან შიგნით და ხედავენ ხარს; გამოჰყავთ გარეთ და ჰკლავენ. როგორც ნაკურთხ ხორცს, დადიანი მას მეზობელ მთავრებს უგზავნის; რაც დარჩება, მთავრის სუფრაზე, დიდ თავადთა შორის, ნაწილდება. ამ დღეს დადიანი და მასთან მყოფნი, წმინდა გიორგისადმი ერთგულების აღსანიშნავად, ამ ხარის ყანწით სვამენ ღვინოს" (მილანელი, 1964: 97).

ამავე სასწაულის შესახებ მოგვითხრობს XVII საუკუნის ცნობილი მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი ნაშრომში "სამეგრელოს აღწერა". იგი გვაცნობს შემოთ განხილული ლეგენდის ვრცელ ვარიანტს, რომელში მოთხრობილი

ამბავიც, მისი აზრით, საფუძვლად დაედო ილორის წმინდა გიორგის ხარის დაკვლის ჩვეულებას. ლამბერტისეული ვარიანტი ილორის წმინდა გიორგის ხატის სასწაულთ-მოქმედების შესახებ ხალხში გავრცელებული ლეგენდის ერთ-ერთი უძველესია (ლამბერტი, 1938: 143-144).

ა. ლამბერტის ცნობით, წმინდა გიორგის მიერ ღამით მოყვანილი ხარის სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით წინასწარ-მეტყველებენ: "თუ დაჭერის დროს ხარი არ დანებდება და წიხლებს ისვრის ან რქებით ირჩოლება, იტყვიან, რომ წელს უსათუოდ ომი იქნებაო; თუ ხარი ზურგზე წამოწოლილი და მტვერში ამოსვრილია, იტყვიან, კარგი მოსავალი იქნება ღომისა, ბოსტნეულისა და პურისაო; თუ ხარი ცვარით დანამული იქნება, კარგი მოსავალი იქნება ღვინისო; თუ ფერით ქერაა, ადამიანთა და პირუტყვთა ხშირი სიკვდილი იქნებაო და თუ თეთრი ან ჭრელია, ფრიად კარგი ნიშანიაო" (ლამბერტი, 1938: 142).

ლეგენდის ვარიანტი ჩაინერა, აგრეთვე, სერგი მაკალათიამ: "ილორობას ილორის მნათეს ერთი თურქი, თურმე, შეედავა, რომ თუ წმინდა გიორგის ხარის მოყვანა შეუძლია, მოიყვანოს ჩემი თეთრი ხარი სტამბოლიდანო. მნათე ამაზე შევედრებია წმინდა გიორგის, რომ მას თურქისათვის თავისი ძალა ეჩვენებინა. ილორის წმინდა გიორგის ეს ხარი სტამბოლიდან, მართლაც, წამოუყვანია; ხარი მას ბუზად უქცევია და ისე გამოუფრენია, ილორში კი ისევ ხარად უქცევია. მეორე დილას, ილორობას, ეს ხარი ეკლესიის ეზოში თურქს თავისი თვალით უნახავს და იქვე მომკვდარაო", – დასძენს ლეგენდა (მაკალათია, 1941: 355).

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ "წმინდა გიორგის ცხოვრებაში" მოთხრობილ აურაცხელ სასწაულთაგან ერთ-ერთი მოგვითხრობს იმის თაობაზე, რომ წმინდა

გიორგიმ კაბადოკიელ გლეხს – თეოფისტოსს დაკარგული ხარები სწორედ იმ ადგილას აპოვნინა, სადაც მან ადრე რამდენჯერმე საგულდაგულოდ დაძებნა ისინი, მაგრამ მათ კვალსაც ვერ მიაგნო ("ცხოვრება ...", 1904: 69).

"წმინდა გიორგის ცხოვრების" ცნობილი რუსი მკვლევარი ა. კირპიჩნიკოვი, აანალიზებს რა ილორის წმინდა გიორგის დღესასწაულზე ხარის სასწაულებრივი გამოჩენის ეპიზოდს, მას აკავშირებს მითრიანული რელიგიის წმინდანის – მითრას ცხოვრების ერთ-ერთ ეპიზოდთან, კერძოდ – მითრას მიერ ყოველწლიურად ხარის დაჭერასა და გამოქვაბულში დაკვლასთან. მკვლევარი ასკვნის, რომ ხარის სასწაული საქართველოში მითრიანული რელიგიის გავლენით არის დამკვიდრებული; ილორის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიაში ხარის დაკვლა თავდაპირველად წესი იყო, მოგვიანებით კი, ქრისტიანული რელიგიის გავრცელებასთან დაკავშირებით, სასწაულად იქცა (Кирпичников, 1879: 69).

ილორის წმინდა გიორგის სადღესასწაულო რიტუალში (წმინდა გიორგის მიერ ხარის მოპარვა და ღამით მოყვანა, ხართან ბრძოლისა და დაკვლის ეპიზოდი და სხვა) მითრიაზმის კვალს ხედავს, აგრეთვე, მკვლევარი სერგი მაკალათიაც (მაკალათია, 1938: 30-35). ამის დასტურად იგი იმონწმებს იმ ფაქტს, რომ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებამდე მითრიაზმი სახელმწიფო რელიგია იყო, რის დასაბუთებადაც სვეტიცხოვლის გალავნის კარიბჭის თავზე ხარის თავის ბარელიეფებს, ხოლო სვანეთში, იფარის ეკლესიაში, ბოლნისის ტაძარში და სხვაგან მამლის დაკვლის ჩვეულებას მიიჩნევს. ამავე აზრს ავითარებს მკვლევარი ალექსანდრე ლლონტიც: "... წმინდა გიორგი-ვასთირჯის კულტში ბევრია მითრიაზმისა და ადგი-

ლობრივი წარმართულ წეს-ჩვეულებათა გაქცევებული მოტივი", – წერს იგი (ლლონტი, 1957: 11).

ამრიგად, მკვლევართა ერთი ნაწილი ერთხმად მიუთითებს, რომ ილორის წმინდა გიორგის ხატის სასწაულის გენეზისი მითრაიზმს, კერძოდ – მითრას მიერ ყოველწლიურად ხარის დაჭერასა და გამოქცებულში დაკვლას უკავშირდება; თუმცა, ა. კირპიჩნიკოვი, გახაზავს რა მითრაიზმის კვალს ამ სასწაულში, როგორც აღვნიშნეთ, იქვე მიუთითებს, რომ ხარის დაკვლა თავდაპირველი წესი უნდა ყოფილიყო, ქრისტიანული რელიგიის გავრცელების შემდეგ კი სასწაულად იქცა; ადგილობრივ წარმართულ ჩვეულებებზე მიუთითებს მკვლევარი ალ. ლლონტიც.

აღნიშნული სასწაულის გენეზისზე სრული წარმოდგენისათვის გასათვალისწინებელია ჯუზეპე მილანელის ცნობა იმის თაობაზე, რომ, ქართული ხალხური ლეგენდის თანახმად, ილორის წმინდა გიორგის თავდაპირველად მოჰყავდა არა ხარი, არამედ – ირემი, რომელიც შემდეგ ხარმა შეცვალა. ზემოთ განხილულ ნაშრომში იგი წერს: "... ამბობენ, წმინდანს (ილორის წმინდა გიორგის – თ. შ.) ჯერ, თურმე, მოჰყავდა ირემი, მაგრამ, ვინაიდან, ჩემი აზრით, ირემი ძნელი დასაჭერია, იგი ხარით შეცვალეს" (მილანელი, 1964: 97).

მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ირმის შესახებ სასწაულს მითრიანული რელიგია არ იცნობს, ქართული წარმართული პანთეონის შესწავლა კი ცხადყოფს, რომ ღვთაება კოპალა ირმის სახეს იღებს; ფშავ-ხევსურული ანდრეზების თანახმად, ღვთისშვილი კოპალა ირმის სახითაც წარმოიდგინება. ერთ-ერთი მითოსური ლექსის მიხედვით, გმირი კოპალა, რომელიც ებრძვის დევებსა და ავსულებს, იცავს რა თავის საყმოს ტერიტორიებს, ამბობს:

ჩილოს გორ ჩამამავალი

ირემ ვეგონე რქიანი,
წამამაყარეს ისარი,
ფოცხ-მაკრატელი თმიანი,
სიმურჩი ამავიჩქვიფე,
რქის წვერთ გაიღეს ძგრიალი. (ოჩიაური, 1967: 56)
ანდა:

წყალზე გამლალა მიქამა, ჰელთ მამცა ვეშრაპიანი,
წყლის პირზე ამოვიდოდი, ირემი ვიქენ რქიანი. (ქ. ხ. პ., 1972: 129)

ირმის სახეს იღებს, აგრეთვე, ღვთისშვილი იახსარიც. თედო რაზიკაშვილის მიერ ჩანერილ იახსრის საკულტო სიმღერაში დევებთან მებრძოლი გმირი იახსარი ამბობს: „ირმულად ჩამავეპარე, ზედ დავაქციე ბანია“ (ქ. ხ. პ., 1972: 323).

როგორც მკვლევარმა ბეჟან აბაშიძემ მიუთითა, ღვთისშვილების – კოპალასა და იახსრის – წარმოდგენა ირმის სახით მხატვრული სამკაული არ შეიძლება იყოს, რადგანაც ირმის რქები უხვად არის შეწირული ხევსურეთის ბევრ ხატში. ჩვენის მხრივ დავუმატებდით, რომ მითოსური აზროვნებისათვის არც არის დამახასიათებელი ტროპული სახეებით აზროვნება, რადგანაც მითოსური მსოფლაღქმა ყველაზე მართალი და შეულამაზებელია მისი შექმნა-გავრცელების ეპოქისათვის. ამდენად, ილორის წმინდა გიორგის ხატთან დაკავშირებული სასწაული, რომელიც, ხალხის რწმენა-წარმოდგენების თანახმად, თავდაპირველად ირმის თვითშეწირვით ხორციელდებოდა, წმინდა ქართული გენეზისისა და მითრიანული რელიგიის გავლენით ხარის თვითშეწირვით უნდა შეცვლილიყო. ამგვარი დასკვნის საფუძველს იძლევა არა მარტო მეგრული და ფშავ-ხევსურული მითოსურ-ფოლკლორული მასალა, არამედ, იმერეთში გავრცელებული ლეგენდებიც:

ერთი იმერული ლეგენდის თანახმად, ხარაგაულის კახორის წმინდა გიორგის ხატთან ირემი თავისი ფეხით

მიდიოდა და ეწირებოდა. ხალხი აცდიდა ცხოველს, რათა შეწირვამდე ბალახი ამოეცოხნა (აბაშიძე, 1984: 48).

სოფელ საქარაში (ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი) ერთ-ერთ ეკლესიას "ირმის საყდარს" ეძახიან. მასთან დაკავშირებული ლეგენდის თანახმად, ყოველ მთავარ-ანგელოზის დღესასწაულზე ტყიდან გამოდიოდა ირემი, ეკლესიის გალავანში დანვებოდა და დაიწყებდა ცოხნას. ხალხი აცდიდა, ვიდრე თავად დაამთავრებდა "ნაცოხრობას"; ამის შემდეგ ირემი თავისი ნებით ეწირებოდა. მისი ხორცი ყველასთვის უნდა გაენაწილებინათ. ერთ წელიწადს, თურმე, ირემს დაავიანდა ტყიდან გამოსვლა. ხალხი ძალიან დაღონდა, მაგრამ ირემი დაგვიანებით მაინც მოვიდა. ხალხმა, იმის შიშით, ირემი არ წავიდესო, დანაცოხრება არ აცალა და მისი ნების გარეშე დაკლა. ამაზე ღმერთი განრისხებულა და "ირემი აღარ მოდიოდა. ამის მერე უძახიან "ირმის საყდარს", – დასძენს ლეგენდა (თსუფა, №2200).

ამრიგად, ილორის წმინდა გიორგის ხატთან დაკავშირებული სარიტუალო ხარის შეწირვის წინარე, არქაული სახე ირემი უნდა ყოფილიყო და სასწაულიც მის ნებაყოფლობით შეწირვაში მდგომარეობდა, რამაც მითრიანული რელიგიისათვის დამახასიათებელ ხარის შეწირვის რიტუალს კავკასიაში მყარი ნიადაგი დაახვედრა და სასწაულთა ადრესატებად ხშირად ეს ორი წმინდა ცხოველი პარალელურად მოიხსენიება.

გამოყენებული ლიტერატურა

აბაშიძე, 1984: ბეჟან აბაშიძე, „წინდა გიორგის ცხოვრების ზოგი სასწაულის ქართული (კავკასიური) პარალელი“ – წიგნში „მითოლოგიის ზოგიერთი საკითხი ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში“, თბილისი;

თსუფა, №2200: თსუ ფოლკლორისტიკის კათედრის არქივი, თბილისი;
 ლამბერტი, 1938: არქანჯელო ლამბერტი, „სამეგრელოს აღწერა“, თბილისი;
 მაკალათია, 1941: სერგი მაკალათია, „სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია“, თბილისი;
 მილანელი, 1964: დონ ჯუზეპე მილანელი, „წერილები საქართველოზე“, თბილისი;
 ოჩიაური, 1967: თინათინ ოჩიაური, „მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში“, თბილისი;
 სახოკია, 1956: თედო სახოკია, „ეთნოგრაფიული ნაწერები“, თბილისი;
 ქ. ხ. პ., 1972: „ქართული ხალხური პოეზია“, ტ. პირველი, თბილისი;
 ლლონტი, 1957: ალექსანდრე ლლონტი, „ოსური ზღაპრები და ლეგენდები“, თბილისი;
 „ცხოვრება...“, 1904: „ცხოვრება წმინდა მთავარ-მოწამისა და ძლევა-შემოსილისა გიორგისა“, ტფილისი;
 Кирпичников, 1879: Кирпичников, «Св. Георгий и Егор Храбрый», С. Петербург;

Tina Shioshvili
Legend of Ilori Saint George Miracle-Working
 Summary

Deer slaughter should have been archaic style of ritual bull slaughter connected with Ilori Saint George icon confirmed in Georgian folk legends and miracle was in its voluntarily donation.